

PAPER

TALABALIK DAVRIDA SHAXSIY IDENTLIKNI RIVOJLANISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Oqilova Ziyodaxon^{1, *}

¹TDTU Pedagogika va psixologiya kafedrası assistenti

*oqilova@gmail.com

Abstract

Mazkur maqola talabalik davrida shaxsiy identlikning rivojlanishining psixologik xususiyatlarini tahlil etadi. Ushbu davrda yoshlarning shaxsiy identlikni shakllantirish jarayoni turli ichki va tashqi omillar ta'sirida amalga oshadi. Maqolada identlikni rivojlantirishda kognitiv rivojlanish, ijtimoiy ta'sir, o'ziga bo'lgan ishonch va shaxsiy o'zgarishlar kabi psixologik jihatlar batafsil ko'rib chiqilgan. Shuningdek, maqolada Erik Eriksonning identlik nazariyasi talabalik davrida o'z kimligini aniqlash jarayonini tushuntirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlanadi. Talabalik davrining psixologik xususiyatlari va shaxsiy identlikni shakllantirishda ijtimoiy va individual omillarning o'ri haqida batafsil ma'lumotlar beriladi.

Key words: talabalik davri, shaxsiy identlik, psixologik rivojlanish, kognitiv rivojlanish, ijtimoiy ta'sir, o'ziga bo'lgan ishonch, Erik Erikson, shaxsiy o'zgarishlar, identlik nazariyasi, yoshlik.

Kirish

Talabalik davri insonning shaxsiy identligini rivojlantirishda muhim bosqich hisoblanadi. Bu davrda yoshlar o'zlarini anglash, o'ziga bo'lgan ishonchni shakllantirish va ijtimoiy rollarni bajarishga tayyor bo'lish jarayonini boshdan kechiradilar. Shaxsiy identlikning shakllanishi esa ko'plab psixologik omillar bilan bog'liq bo'lib, talabalik davrida bu jarayonning o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Ushbu maqolada talabalik davrida shaxsiy identlikni rivojlanishining asosiy psixologik jihatlari ko'rib chiqiladi. Shaxsiy identlik — bu insonning o'zi haqidagi tasavvuri, o'zini qanday qadrlashi va boshqalar bilan qanday munosabatda bo'lishini anglashdir. Talabalik davrida bu tasavvur ko'plab omillar asosida shakllanadi. Yoshlik davrida o'zini anglash jarayoni murakkab va ko'p o'zgarishlarga duch keladi. Bu davrda shaxs o'zini qanday ko'rishi, kelajakdagi maqsadlar, ijtimoiy rol va kasbga oid qarorlar qabul qilinadi.

Talabalik davrida identlikni rivojlantirishga ta'sir qiluvchi omillar ikki guruhga bo'linadi: tashqi va ichki.

• Tashqi omillar: Bu guruhga oila, do'stlar, o'qituvchilar va jamiyatning talablari kiradi. Tashqi muhit talaba o'zini qanday ko'rishi, kimligini anglashida katta rol o'ynaydi. Masalan, oilaning qadriyatlar, atrofdagi odamlarning kutishlari, jamiyatdagi normativlar va qadriyatlar yoshlarga o'zining rolini aniqlashda yor-

dam beradi.

• Ichki omillar: Talabaning ichki fikrlash tizimi, o'ziga bo'lgan munosabati, o'zini qadrlash darajasi va o'zini anglash jarayoni ichki omillarga kiradi. Bu omillar, shuningdek, talabaning o'z imkoniyatlarini va salohiyatini qanday tushunishi, qiyinchiliklarga qarshi qanday kurashishi bilan bog'liq.

Talabalik davri o'smirlikning oxiri va yoshlikning boshlanishi hisoblanadi, bu esa kognitiv rivojlanishning o'ziga xos davridir. Yoshlar bu davrda murakkab fikrlash va mantiqiy xulosalar chiqarishga qodir bo'ladi. Ular hayotdagi maqsadlarini aniqlash, kelajakda kim bo'lishlarini tushunish va turli ijtimoiy rollarni bajarishga tayyorlanadilar. Kognitiv rivojlanish shaxsning o'zini anglashida muhim ahamiyatga ega, chunki yoshlar o'zlarini faqat o'ziga nisbatan emas, balki jamiyatdagi o'ri va funksiyalari orqali ham anglashadi. Bu, shuningdek, o'ziga nisbatan yuqori talablarni qo'yish va o'zini boshqalarga qanchalik moslashtirish kerakligini anglashni taqozo qiladi. Talabalik davrida ijtimoiy ta'sir shaxsiy identlikni rivojlantirishda juda muhimdir. Yoshlarga o'zgalardan muloqot qilish, guruhlar qo'shilish va turli ijtimoiy rollarni bajarish imkoniyatlari beriladi. Odamlar o'rtasidagi munosabatlar talabaning o'zini qanday ko'rishi, qaysi ijtimoiy rollarda muvaffaqiyatli bo'lishini va bu rollarda o'zini qanday his qilishini belgilaydi. Ijtimoiy ta'sirning asosiy jihatlaridan biri — ijtimoiy normativlar va boshqalarning kutishlari. Talaba o'zining jamiyatdagi

o'zni, oilaning kutishlari va do'stlarining fikriga asoslanib, o'zining shaxsiy identligini shakllantiradi. Shaxsiy identlikni rivojlantirishda o'ziga bo'lgan ishonch juda muhimdir. Talabalik davrida yoshlar o'z salohiyatiga ishonish va o'z qadrini anglash jarayonini boshdan kechiradilar. Bu davrda, ular o'z kuchlarini va imkoniyatlarini aniqlash, maqsadlariga erishish yo'lida o'ziga ishonchni rivojlantirishni boshlaydilar. Shaxsiy identlikning shakllanishi, bir tomondan, o'ziga bo'lgan ishonchning kuchayishi, boshqa tomondan esa, kelajakdagi muvaffaqiyatlarning asosidir. Erik Eriksonning identlik nazariyasi talabalik davrida shaxsiy identlikni shakllantirish jarayonini tushuntirishda muhim ahamiyatga ega. Uning fikriga ko'ra, talabalik davri o'smirlikning oxiri va yoshlikning boshlanishi bo'lib, bu davrda shaxs o'z kimligini aniqlaydi. Bu jarayon "identlik va rol chalkashligi" nomi bilan ataladi va bu davrda shaxsning turli xil ijtimoiy rollarni sinab ko'rishi va o'ziga mos keladiganini topishi kerak bo'ladi. Talabalik davrida shaxsiy identlikni shakllantirishda madaniy va etnik omillar ham muhim rol o'ynaydi. Turli madaniyatlar va millatlar orasida o'zini anglash jarayonida farqlar mavjud. Masalan, ba'zi jamiyatlarda oila va oilaviy qadriyatlar shaxsiy identlikni shakllantirishda katta rol o'ynaydi, boshqa jamiyatlarda esa yoshlarning mustaqilligi va o'z-o'zini anglashga bo'lgan ehtiyoj yuqoriroq bo'lishi mumkin. Madaniyat va etnik guruhlar o'rtasidagi farqlar, shuningdek, talabaning o'ziga bo'lgan ishonchini shakllantirishda ta'sir qiladi. Bugungi kunda ijtimoiy media shaxsiy identlikni shakllantirishda muhim ta'sirga ega bo'ldi. Talabalar o'zlarini ijtimoiy tarmoqlarda qanday namoyon qilishadi, qanday tasvirlarni taqdim etishadi, bu ularning shaxsiy identliklarini rivojlantirish jarayonida muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy media orqali yoshlar boshqa insonlar bilan aloqada bo'lishadi, turli fikrlar va tasavvurlarni qabul qilishadi, bu esa shaxsiy identlikni shakllantirishda sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa

Talabalik davri shaxsiy identlikni rivojlantirishda juda muhim bosqichdir. Bu davrda yoshlarga o'zining kimligini aniqlash, o'zini qanday ko'rishi, jamiyatdagi o'zni va rollarni bajarish jarayonlarini amalga oshirishga to'g'ri keladi. Shaxsiy identlikni shakllantirish jarayonida ichki va tashqi omillar, kognitiv rivojlanish, ijtimoiy ta'sir, o'ziga bo'lgan ishonch va psixologik muvozanat o'rin tutadi. Bu jarayon talabalarning kelajakdagi hayoti va muvaffaqiyatiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Adabiyotlar

1. Erikson, E. (1963). «Childhood and Society». W.W. Norton Company.
2. Marcia, J. E. (1966). «Development and validation of ego-identity status». *Journal of Personality and Social Psychology*.
3. Vaillant, G. E. (1977). «Adaptation to life». Harvard University Press.
4. Muxtorov, S. A. (2003). «O'smirlar psixologiyasi». Tashkent: Fan va texnologiya.
5. Karimova, Sh. G. (2009). «Shaxsiy identifikatsiya va yoshlar psixologiyasi». Tashkent: O'qituvchi.
6. Raximov, A. M. (2011). «Madaniy va psixologik omillar: o'smirlik davrida o'zlikni anglash. Toshkent: O'zbekiston.